

1961 KURUCU MECLİSİNDE TEMSİLCİLER MECLİSİ ÜYELERİNİN SOSYO - EKONOMİK NİTELİKLERİ

Mustafa ÖZBAY *

GİRİŞ :

27 Mayıs 1960-askeri müdahalesi sonrasında, yeniden demokratik düzene geçiş aşaması, Kurucu Meclisin oluşturulması ile gerçekleştirilmiştir. Meclis, Milli Birlik Komitesi ve Temsilciler Meclisi'nden oluşmaktadır. Bu yazının konusu Temsilciler Meclisi'dir. Toplam 17 kanaldan gelen 276 üye bu mecliste görev almıştır. Üyelerin seçim kanalları ve kontenjanların dökümü yazının sonundaki ekte gösterilmiştir.

Temsilciler Meclisi 1960 müdahalesinden sonra oluşturulmuş bir meclis olarak, olağanüstü koşulların özelliklerini yansıtmaktadır. Korporatif esasa göre seçilmiş üyelerden oluşan meclisin, seçimle işbaşına gelen meclislere göre farklılıkları olup olmadığı, Türkiye'nin parlamenter yaşamındaki çeşitli dönemlerin özelliklerine ne denli uygunluk gösterdiği ilginç sayılmalıdır.

Bu sınırlı çalışmada bu karşılaştırmaların yapılmasına, bunun için de meclisi oluşturan üyelerin geldikleri kanallar bakımından çözümlemesinin yapılmasına çalışılacaktır.

Bu çözümlemede üyelerin yaşları, cinsiyetleri, mensup oldukları dinler, doğum yerleri (temsiliyet), eğitim durumları, meslekleri ve geçmiş siyasal deneyimleri ele alınacaktır. Bunların dökümleri yapılarak, genel olarak seçimle iş başına gelen parlamentolarla karşılaştırılacak, literatüre dayanılarak yorumlanmaya çalışılacaktır. Çözümlemede kullanılan veriler, 1973 yılında yayımlanan ve ilk meclisten o tarihe kadar ki tüm üyeleri kapsayan albümden elde edilmiştir.¹ Hazırlanan tüm tablolar bu verilere dayanılarak, bu yazı için düzenlenmiştir.

Y A Ş :

Temsilciler Meclisi üyelerinin yaşları incelendiğinde en büyük kümeyi %38.1 ile, 40-49 yaş arasındakilerin oluşturduğu görülmektedir. Bu çoğunluğa en fazla yaklaşan kümeler de %27.2 ile 50-59, %21.7 ile 30-39 yaş arasında bulunanlardır. Bu üç kümeye en yaklaşan ise %8 gibi düşük bir oranla 60-69 yaş arasında olanlardır. Görülüyor ki 30 ile 59 yaş arasında bulunanlar, tüm Temsilciler Meclisi üyelerinin %87'sini, yani çok büyük bir çoğunluğu oluşturmaktadır. Aslında 30-59 yaş kümesi yerine 35-59 ya da 40-59 yaş kümelerini ele alırsak, sırasıyla

* Asistan, Bursa Üniversitesi İktisadi ve Sosyal Bilimler Fakültesi.

% 79.3 ve % 65.2 gibi oranlar elde ederiz ki, her iki oran da -tercihe göre- orta yaş grubu sayılabilecek kesim hakkında, Temsilciler Meclisi'nde sahip oldukları yer bakımından bir fikir verebilecektir. Hatta «orta yaş» tanımı üzerinde daha dar bir sınır kabul edilse bile, örneğin 40-54 yaş grubu, durum gene %54.0 ile bu kesimin temsil edilme oranını açıklıkla sergileyecektir.

Temsilciler Meclisi üyelerinin yaş dağılımına bakıldığında anlaşılıyor ki, üyelerin yarısından fazlası «orta yaş» grubuna mensup kişiler. Bu durum seçimle işbaşına gelen daha önceki ve sonraki meclislerin yaş dağılım özellikleri ile paralellik göstermektedir. Bu konuda yapılan çalışmalarda görülmüştür ki, «siyasal liderlik gençlik ya da ileri yaş dönemlerine göre daha çok orta yaşlarda raslanan faaliyet türüdür».² Aslında, siyasal partiler arasında yaş kümelerinin özellikleri açısından dağılım farklılıkları olsa bile, meclislerin genel görünümü orta yaş grubunun hakimiyetini sergilemektedir.³ Bu durumu ortaya çıkaran koşullar, siyasal etkinliğin belli bir düzeyde olabilmesi için, toplumda yer edinebilmenin, belli bir ilişki ağı kurmanın, tecrübe kazanmanın, meslekte yükselebilmeyenin bir anlamda zorunlu olduğunu göstermektedir. Bir çevre ve yer edinebilme, belli bir süreyi gerekli kılmaktadır. Bu nedenle ortalama olarak kişiler, ancak belli bir yaşa ulaştığında, siyasal etkinlik için elverişli düzeye erişmiş olmaktadır.

TABLO I

TEMSİLCİLER MECLİSİ ÜYELERİNİN YAŞ DURUMU (1)

Yaş	Genel Dağılım (%)	İl Temsilcileri (%)	Parti Temsilcileri (%)	
			CHP	CKMP
20 - 29	1.4	28.0		
25 - 29			2.0	—
30 - 39	21.7	28.0	18.4	20.0
40 - 49	38.1	33.3	38.8	32.0
50 - 59	27.2	30.7	30.6	24.0
60 - 69	8.0	8.0		
60 -			10.2	24.0
70 -	3.6			
276 kişi 100.			75 kişi 100.	49 kişi 100. 25 kişi 100.

TABLO II

TEMSİLCİLER MECLİSİ ÜYELERİNİN YAŞ DURUMU (2)

A. MESLEK TEMSİLCİLERİ DAĞILIMI *

YAŞ	%
30 - 49	69.4
DİĞER	30.6
62 kişi 100.	

B. YARGI ORGANI VE ESKİ MUHARİPLER TEM. DAĞILIMI

YAŞ	%
50 - 59	64.3
DİĞER	35.7
14 kişi 100.	

C. BAKANLAR KURULU ÜYELERİ DAĞILIMI

YAŞ	%
35 - 39	4.5
40 - 49	59.1
50 - 59	22.8
60 - 64	13.6

22 kişi 100.

Bu durum, olağanüstü koşulların meclisi olmakla birlikte, Temsilciler Meclisi'nde de geçerli olmuştur. Meclisin korporatif özelliği, toplumda yer edinebilmeyi daha çok gerekli kılmış, bu da bağlı olarak, belli bir mevkiye ulaşabilmek genellikle orta yaşa erişildiğinde mümkün olabildiğinden, bu yaş grubunun bu mecliste de çoğunluğu oluşturmalarına yol açmıştır.

Üyelerin temsil ettikleri kurum ya da kuruluşlara göre kümelenilmeleri ile ortaya çıkan yaş dağılımı üzerine de bazı değerlendirmelerde bulunmak aydınlatıcı olacaktır:

Devlet Başkanı'nı ve Milli Birlik Komitesi'ni temsilen meclise gönderilenlerin yaş dağılımları esas olarak kişilikleri (ve belki de meslekleri) ile ilintilidir. İl Temsilcileri de yaş dağılımı açısından genel kalıba uymaktadır. Bunlar arasında 60-69 grubu dışında, aşağı yukarı her üç yaş grubu da yaklaşık oranlara sahiptir (Bak. Tablo II). Burada da belirleyici olan meslek ve özellikle bunlarda, geçmiş siyasal tecrübe olmaktadır. Aynı durum CHP ve CKMP temsilcileri için de geçerlidir. Bakanlar Kurulu üyeleri arasında ise orta yaş grubu belirgin bir çoğunluğa sahip bulunmaktadır. Genel kalıbın en güzel yansıması buradadır. Olağanüstü dönemin hükümeti dinamik, tecrübeli teknokrat - bürokrat, bilim adamlarından oluşan, orta yaşlılar grubudur.

Orta yaşlı grubun gençliğe daha yakın olmasının hakimiyeti, Yargı ve Eski Muharipler temsilcileri dışındaki tüm meslek ve kamu kuruluşları temsilcilerinde görülmektedir (Bak. Tablo III). Yargı ve Eski Muharipler temsilcileri ise beklenebileceği gibi çoğunluk itibarıyla yaşlı sayılabilecek yaş grubuna mensuplardır. Bu durumu, temelde temsilcilerin geldikleri kurum ve kuruluşlarda edindikleri yere ulaşmada geçirdikleri sürenin farklılığını ima etmektedir.

CİNSİYET :

T A B L O : III

TEMSİLCİLER MECLİSİ ÜYELERİNİN CİNSİYETLERİ

	SAYI	%
ERKEK	272	98.6
KADIN	4	1.4
TOPLAM	276	100.0

* Esnaf Teş., İşçi S., Odalar, Öğretmenler, Tarım Teş., Üniversite, Basın ve Barolar Tem.

Temsilciler Meclisinin oluşumunu cinsiyet bakımından açıkça erkek hakimiyetine dayanmaktadır. Üyelerden yalnızca 4 tanesi yani %1.4'ü karşı cinstendir. Bu durum (genelde kadınların ülkemizde ve dünyada «siyasal hayata erkeklerden daha az katıldıkları»⁴ gerçeği ile de çakışmaktadır), özellikle kendisinden önceki ve sonraki seçimle işbaşına gelmiş meclislerin yapısına uymakla kalmamakta, dünyada ve doğallıkla ülkemizde de kadınların nüfusun yarısını hatta biraz fazlasını oluşturdıkları halde siyaset ile aktif olarak çok az uğraşmaları, meclislerde çok az temsil edilmeleri toplumların, seçim mekanizmalarından öte kültürel - sosyal yapılarından etkilenen toplum içi görev ayırımından kaynaklanmaktadır.

Toplumsal olarak kadının üstlendiği görev de hemen birçok ülkede siyaseti içermemektedir. Türkiye'de olduğu gibi SSCB, ABD, İngiltere, B. Almanya, Hindistan, Çin Halk Cumhuriyeti, İsrail gibi ülkelerde de kadınların temsil oranı meclislerde en fazla %5 ile %10 arasında oynamaktadır ve ilginç olanı zaman içinde gelişme kaydetmeyip hemen aynı oranları korumasıdır. Öte yandan İsveç kadınların meclislerde temsili bakımından değişiklik göstermektedir. Burada ilginç olan nokta tarih içinde, günümüze geldikçe İsveç'te kadınların temsil oranının giderek artması, %25'e varmasıdır.⁵ Bu gelişme toplumdaki kadın - erkek arası toplumsal işbölümünü belirleyen değer yargılarındaki değişimlere bağlanabilir. Köklü kadın hareketlerinin varlığı, bu değişmeyi sağlayıcı itici güç olarak değerlendirilebilir.

Temsilciler Meclisi'nde kadınların temsili dünyada ve Türkiye'de yaygınlıkla geçerli olan tabloyu yansıtmakla kalmamakta, bir noktada daha çakışmaktadır: Meslek sahibi kadınlar, ev kadınlarına oranla daha iyi temsil edilmektedir. Temsilciler Meclisi'ndeki 4 kadından üçü meslek sahibidir (İkisi Öğretmen, birisi Avukat, birisi Ev Kadını). Genel olarak yüksek sosyo - ekonomik statüye sahip olan kadınlar siyasete aktif olarak katılabilmektedirler.⁶ Temsilciler Meclisi de olağanüstü koşulların meclisi olarak özellikle toplumsal mevki sahibi kişilerden oluşmak durumundadır. Bu bakımdan Türkiye'de ev kadınlarının meclislerde temsil edilme oranlarının azlığı üzerinde bir önermede bulunulmasa bile, en azından Temsilciler Meclisi'nde, durumun dünyadaki genel kalıba uyduğu söylenebilir.

Kadın temsilcilerin Temsilciler Meclisi'nde geldikleri kaynaklar bakımından dağılımları ise şöyledir:

T A B L O : I V
KADINLARIN DAĞILIMI

SEÇİLME YOLU	SAYI	GRUP İÇİNDE ORANI (%)
Devlet Bş. Temsilcisi	2	20.0
M. B. K. Temsilcisi	1	5.6
C.H.P. Temsilcisi	1	2.0
TOPLAM	4	

Bu sayıların kadınların seçildikleri gruplar arasındaki temsil özellikleri bakımından bir anlamı olmamakla birlikte, seçim kanalları açısından ilginç olduğu söylenebilir. Meclis'te kadınlar ancak Devlet Başkanı Milli Birlik Komitesi ve CHP tarafından temsile layık görülmüştür.

D İ N :

Temsilciler Meclisi üyelerinin din açısından incelenmesi iki şekilde yapılabilir. Birincisi üyelerin dinsel yönelimlerini saptamak ikincisi değişik dinlere mensup kişilerin temsil özelliklerini incelemek. Birincisi için elimizde veri bulunmamaktadır. Bu nedenle, kentsel-kırsal kesim açısından modernleşme ile din arasında ilişki kurmak olanaksızlaşmaktadır. Bu durumda yalnızca ikinci türden bir inceleme ile yetinilecektir.

T A B L O : V

TEMSİLCİLER MECLİSİ ÜYELERİNİN DİNSEL DAĞILIMI

	Sayı		%
Müslüman	273		98.9
Hristiyan (Ortodoks)	1	0.04	
Hristiyan (Gregoryen)	1	0.04	
Musevi	1	0.04	1.1
TOPLAM	276		100.

Türkiye'de çok büyük bir çoğunluğun müslüman oluşu ve İslamiyet'in toplumda hakim bir yer tutması, doğallıkla sayıları çok az olan diğer dinsel azınlıkları toplumsal planda birçok yönden geriye itmektedir. «Aşağı statülerde sayılan etnik ve dinsel azınlıklar genellikle yüksek siyasal düzeylerde gereğince temsil edilememektedirler».⁷ Türkiye'de de, Temsilciler Meclisi'nden önceki ve sonraki meclislerde bu durum belirgindi. Aslında Temsilciler Meclisi'nde de dinsel azınlıkların ancak 3 kişi ile temsil edildiğini (%1.1) görmekteyiz.

Ne var ki, ermeni-gregoryen (hristiyan), rum-ortodoks (hristiyan) ve musevi etnik grup ve dinsel azınlıkların birer kişi ile temsili, özel koşulların meclisi olan Temsilciler Meclisi'nde, bunların özen gösterilerek üye seçildikleri intibasını vermektedir.

Bu bakımdan durum toplumda gerçekten azınlık grupların gereğinden az temsil edilip, edilmediğini göstermekten uzakta ve belki de her azınlık grubundan birer temsilcinin bulunmasına gösterilen özenle, nisbeten daha iyi bir temsiliyet ortaya çıkarmaktadır.

Bu üç azınlık üyenin de Devlet Başkanı temsilcisi olarak mecliste yer alması bu kanıyı kuvvetlendiren bir nokta sayılabilir. Buna göre de bu temsiliyet özelliğinin, herhangi bir meclis ya da ülke ile karşılaştırılması, anlamlı sonuç veremeyebilir.

DOĞUM YERİ :

Temsilciler Meclisi'ne seçilen üyelerin doğum yerleri bakımından incelenmesi, bölgelere göre temsiliyetinin dengeli olup olmaması bakı-

mından önemli görülebilir. Gerçi bu tür bir mecliste tüm etkenler arasında baştan geleni eğitim ve buna bağlı olarak da meslek olmaktadır, ama özel koşulların meclisinin coğrafi dağılımı açısından özenli bir temsiliyeti gözetip gözetmediği ilginç bir nokta sayılabilir.

T A B L O : V I

TEMSİLCİLER MECLİSİ ÜYELERİNİN DOĞUM YERLERİ (%)

Marmara	25.4	
Ege	10.9	
Akdeniz	7.2	
Gelişmiş Bölge		43.5
İç Anadolu	18.5	
Karadeniz	14.9	
Orta Gelişmiş Bölge		33.4
Doğu Anadolu		10.9
Güney Doğu Anadolu	4.3	
Az Gelişmiş Bölge		15.2
TOPLAM	100.	100.

Genellikle siyasetçiler meclislerde ve diğer siyasal forumlarda coğrafi bakımdan dengesiz bir şekilde temsil edilmektedirler. Birçok siyasetçi kentsel kesimden, özellikle de büyük şehirlerden gelmektedir. Bu genel kalıp tüm ülkeler için geçerli sayılmaktadır. Bunda başlıca etken de, sosyal sınıf ve azınlık olmanın etkilemesi gibi, coğrafi özelliklerin de siyasal statüyü bazen doğrudan bazen de dolaylı olarak eğitim yolu ile etkilemesidir.⁸

Temsilciler Meclisi üyelerinin geldikleri bölge'ere göre dökümü yapıldığında (nüfus yoğunluğu bakımından kıyaslama yapılmıyor) gelişmişlik derecesine göre en fazla üye Marmara, Ege ve Akdeniz bölgeleri toplamında bulunmaktadır (%43.5).

Bunu sırasıyla orta gelişmiş bölge sayabileceğimiz İç Anadolu ve Karadeniz Bölgeleri toplamı (% 32.4) ve az gelişmiş bölge olan Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri toplamı (% 15.2) izlemektedir.

Üyelerin doğum yerleri itibariyle kentsel ya da kırsal kesimden olup olmadıklarının incelenmesi eldeki verilerin yetersiz olması nedeniyle olanaksızdır. Bununla birlikte Temsilciler Meclisi genelinde gelişmiş bölgeler doğumlularının üstünlüğü açıkça görülmektedir.

Buna üç büyük şehirde doğanların irdelenmesiyle daha da açıklık getirebiliriz.

T A B L O : V I I

ÜÇ BÜYÜK KENTİN COĞRAFI DAĞILIM İÇİNDEKİ YERİ

	<u>Bölge içindeki %</u>	<u>Türkiye içindeki %</u>
ANKARA	3.9	0.7
İZMİR	23.3	2.5
İSTANBUL	68.6	17.4

Görülüyor ki İstanbul doğumlular gerek Marmara doğumlular içinde (% 68.4) gerekse Türkiye çapında (% 17.4) önemli bir yer tutmaktadır. Ankara doğumluların rakamları ise bu noktadaki analiz açısından bir anlam taşımaktan uzaktır. (Belki şöyle bir fikir yürütülebilir: 1961 meclisinde bulunanların orta yaşta oldukları kabul edilse bile 1920'lerde Ankara'da doğmuş olmaları, bu tarihlerde Ankara henüz «büyük şehir» niteliğinde bulunmadığından İstanbul'un taşıdığı anlamı zaten vermemektedir. İzmir doğumluların oranları da İstanbul doğumlular gibi, genel kalıbı destekler mahiyette görülmektedir.

İlginç bir yön de İl Temsilcilerinin doğum yerlerinin incelenmesi ile bulunabilir:

T A B L O : V I I I

İL TEMSİLCİLERİNİN DOĞUM YERLERİ (%)

MARMARA	14.7	
EGE	13.3	
AKDENİZ	10.7	38.7
İÇ ANADOLU	22.7	
KARADENİZ	14.7	37.4
DOĞU ANADOLU	16.0	
GÜNEYDOĞU ANADOLU	6.7	22.7
YURTDIŞI	1.3	1.3
	100.1	100.1

Burada dengeli bir oransal dağılım görülmektedir. Bu rakamların, il temsilcileri olmaları nedeniyle meclise seçilmeleri yansıttığı düşünülürse, bölgelerin gelişmişlik düzeyleri ile hiç bir ilintisinin olmayacağı anlaşılır. Burada önemli olan nokta, il temsilcilerinin doğum yerlerinin irdelenmesidir.

Bu temsilcilerin (toplam sayıları 75) büyük bir çoğunluğu (% 78.7)

temsil ettikleri ilde doğmuşlardır. Ancak 16 üye (% 21.3) başka illerde doğmuş bulunmaktadır.

Türkiye'de, meclislerde 1960'lara kadarki dönemde, önceleri yüksek olan mahalli siyasetçiler oranı tek parti rejiminin güçlenmesiyle azalmış fakat 1940'ların ortalarından sonra (çok partili hayata geçişte birlikte) yeniden yükselme eğilimi göstermiştir. 1961'den sonra ise bu eğilim tamamen yerleşmiştir.⁹

Ne var ki, özel koşullarda iş başına getirilmiş olan bir meclisin, seçimle iş başına gelen meclislerle (il temsilcileri açısından) benzerlik göstermesi, belki de yalnızca «benzerlik» taşımaktan öte bir anlam içermeyebilir.

Bununla birlikte kalkınmanın sosyo-ekonomik düzeyi ile mahalli temsiliyet arasında gözlenen bağın varlığı,¹⁰ Temsilciler Meclis'inde de geçerliliğini sürdürmektedir. İl temsilcilerinden temsil ettikleri ilde doğmayanların çok büyük bir çoğunluğu, gelişmiş bölgelerde yer alan illerin temsilcisi olmakla kalmayıp, asıl önemlisi Ankara, İzmir, İstanbul gibi büyük şehirlerin temsilcileri olarak da karşımıza çıkmaktadırlar.

Burada gözardı edilmemesi gereken bir nokta da doğdukları ilden başka bir ili temsil edenlerin mesleklerinin taşıdığı özelliklerdir. Bunların hemen hepsi geniş bir çevre edinebilecek serbest meslek sahibi kişilerdir.

T A B L O : I X

BAŞKA İLLERDE DOĞAN İL TEMSİLCİLERİ

<u>DOĞUM YERİ</u>	<u>TEMSİLCİ OLDUĞU İL</u>	<u>MESLEĞİ</u>
YOZGAT	ANKARA	ESKİ MV.
KIRŞEHİR	ANKARA	DEV. ME. - GEN. MÜD.
ADAPAZARI	AYDIN	AVUKAT
BİNGÖL	BİTLİS	DOKTOR
MANİSA	BURDUR	DOKTOR
KONYA	BURSA	DOKTOR
BOLU	ÇANAKKALE	MÜHENDİS
İSTANBUL	ÇANKIRI	MALİ MÜŞAVİR
İSTANBUL	EDİRNE	AVUKAT, BARO BŞK.
VAN	HAKKÂRİ	AVUKAT, ESKİ MV.
ADANA	MERSİN	AVUKAT, BARO BŞK.
KASTAMONU	İSTANBUL	ÖĞRETMEN
EDİRNE	İSTANBUL	ASKER, ORGENERAL
MANİSA	İSTANBUL	AVUKAT
ESKİŞEHİR	İZMİR	AVUKAT
ÜSKÜP	ZONGULDAK	DOKTOR

EĞİTİM :

Temsilciler Meclisi üyelerinin % 92.8 gibi çok büyük bir kesimi yüksek öğrenim görmüş kişilerden oluşmaktadır. Aslında Türkiye'de parlamenterler büyük ölçüde yüksek öğrenim görmüş kişiler içinden çıkmaktadırlar.¹¹ Eğitim toplumsal mevki kazanmanın önemli bir boyutu olduğu gibi buna bağlı olarak da siyasal statü ile yüksek oranda ilişkilidir. Buna ek olarak gelişmekte olan ülkelerde üniversite öğreniminin siyasal seçkinliğe yükselmedeki rolü daha da önem kazanmaktadır.¹² Okuma yazma oranının nüfusun yarısını aştığı bir ülkede yüksek çevrelere girebilmenin başlıca yolunun «formel eğitimden» geçtiğini söylemek yerinde bir yarıdır.¹³

TABLO : X

TEMSİLCİLER MECLİSİ ÜYELERİNİN EĞİTİM DURUMU (%)

LİSANSÜSTÜ	34.4	
LİSANS	58.3	92.8
LİSE ve DENGİ		5.8
ORTA ve DENGİ		0.7
İLKOKUL		0.7
ÖZEL/OKUR - YAZAR		—
DİĞER		—
T O P L A M		100

Temsilciler Meclisi'nden önceki ve sonraki meclislerde de yüksek olan üniversite mezunu üyelerin oranı 1969'lara kadar % 70 - 80 arasında değişmiş 1973'den sonra çok hafif azalmalar göstermişse de,¹⁴ gene de % 65 oranında olmuş, fakat hiçbir zaman Temsilciler Meclisi'nde olduğu kadar yüksek bir orana erişmemiştir. Bu mecliste yüksek öğrenimlilerin oranı % 92.8 olmuştur. Bu durum seçim kanalları korporatif esasa göre düzenlenen bir mecliste olağan görülebilir. Çeşitli mesleklerden gelenlerin, temsil ettikleri kesimlerin önde gelen mensupları olmaları beklenebilir. Buna ek olarak bölgelerin gelişmişlik düzeyi ile eğitim arasında saptanabilecek bir ilişki, Temsilciler Meclisi üyeleri için de geçerli olabilir. Çünkü «gelişmiş yörelerden gelen siyaset adamlarının yüksek öğrenim görme oranları yüksek olma eğilimi taşımaktadır».¹⁵ Temsilciler Meclisi üyeleri içinde gelişmiş bölgelerde doğanların oranı yüksek sayılabilecek düzeyde görülmüştür. Dikkat çekilecek bir nokta da yüksek öğrenim görenlerin %34.4 gibi önemli bir bölümünün lisans üstü eğitime sahip olmalarıdır. Bu Temsilciler Meclisi'nin özel konumuna bağlanabilecek bir durum olmalıdır.

Lise ve daha alt öğrenim kademelerinden mezun üyelerin işçi sendikaları ve esnaf temsilcileri dışında, dağılım açısından pek bir önem ifade etmedikleri görülmektedir. Kendisinden önceki ve sonraki meclislerde özellikle siyasal partilerin niteliklerine göre farklılıklar göste-

ren lise mezunu parlamenterlerin oranı,¹⁶ Temsilciler Meclisi'nde önem-
siz bir azınlık durumuna inmiştir. Bu da yukarıda vurgulandığı gibi top-
lumsal bakımdan belli niteliklere sahip kişilerden oluşan özel bir mec-
lisin doğal görünümü sayılmalıdır. Ek bilgi olarak şunlar da belirtilebi-
lir: Lise ve daha alt düzeylerdeki eğitim kurumu mezunları esas olarak
İşçi Sendikaları, Basın ve Esnaf Teşekkülleri temsilcilerinden oluş-
maktadır. Bunun da korporatif esasa göre düzenlenmiş bir mecliste,
doğal olduğu ileri sürülebilir.

Eğitim durumuna bağlı olarak Temsilciler Meclisi üye'lerinin mezun
oldukları yüksek okullara göre dökümünü yapmak ilginç saptamalar
yapılmasına olanak verebilir. Aslında korporatif düzene göre oluşturul-
muş bir mecliste, gerek eğitim gerekse meslekler başta gelen belirleyi-
ciliğe sahiptir. Bununla birlikte meslek ya da eğitim kurumu aşılarak,
belli okul mezunlarının özel bir ağırlığının bulunup bulunmadığına ba-
kılabilir.

T A B L O : X I

TEMSİLCİLER MECLİSİ ÜYELERİNİN MEZUN OLDUKLARI YÜKSEK OKULLAR (%)

HUKUK	48.8
SBF	9.4
SOSYAL BİL.	1.9
HARP OK - AK.	10.5
TIP	7.0
İTÜ	1.6
YÜK. TEK. - AK.	2.3
YURT DIŞI MİM - MÜH.	1.2
EDEBİYAT - DTCF	1.9
EĞ. ENS. - ÖĞ. OK.	3.5
KÖY ENS.	0.4
GAZETECİLİK	0.4
GÜZEL SAN.	0.4
FEN - TEMEL B. - ECZ.	1.2
YURT DIŞI FEN	1.7
YURT DIŞI ED. - SOS.	3.1
VETERİNER - ZİR. - ORM.	4.7
T O P L A M	100

Tablolardan görüldüğü gibi gerek Temsilciler Meclisi genelinde,
gerekse en kalabalık grubu oluşturan il temsilcileri içinde en fazla ora-
na hukuk öğrenimi yapmış kişiler sahiptir. Bu durum eski muharipler,
gençlik, işçi odalar, öğretmen, tarım teşekkülleri temsilcileri dışında
(6 grup) meclisi oluşturan diğer gruplar için de geçerlidir (11 grup).

T A B L O : X I I

İL TEMSİLCİLERİNİN MEZUN OLDUKLARI YÜKSEK OKULLAR (%)

HUKUK	63.0
SBF	5.4
SOS. BİL.	1.4
HARP OK - AK	4.1
TIP	12.3
İTÜ	1.4
YÜK. TEK - AK.	1.4
EĞ. ENS. ÖĞ. OK.	4.1
FEN - TEMEL B. - ECZ.	1.4
YURT DIŞI FEN	1.4
YURT DIŞI ED. - SOS.	1.4
VET. - ZİR - ORM.	2.7
T O P L A M	100

Bu durumun Hukuk Fakültelerinin toplumda elit yetiştirme bakımından belirgin bir yere sahip olduğunun kabul edilmesinden çok, bu Fakülteler mezunlarının özellikle avukatlık gibi toplumda geniş çevre edinebilmeye olanak sağlayan işlerde bulunmalarına bağlanması daha gerçekçi olur. Nitekim, daha sonra göreceğimiz gibi avukatlık Temsilciler Meclisi'nde meslekler arasında başta gelmektedir. Bir başka nedenle de hukukçuların formasyonları itibari ile toplumda yasama ile ilgili işlere daha uygun oldukları türünden bir inancın varlığı sayılabilir.

Hukuk Fakültesi mezunları ile ilgili ilginç bir nokta da üyelerden 11'inin hukuk öğrenimi yanı sıra bir başka yüksek okuldan daha mezun olmuş bulunmalarıdır. Bu durumun temel nedeni, bir zamanlar uygulanmış bulunan, aynı anda iki Fakülteye devam etme hakkının, üyelerce kullanılmasından olsa gerekir. Bu özellik Harp Okulu mezunlarının 5'inde de bulunmaktadır.

Hukuk mezunlarına en yaklaşan eğitim kurumu mezunları %10.5 ile Harp Okulu ve %9.4 ile SBF mezunlarıdır. Bunlardan sonraki en kalabalık grup da %7.0'lik bir oranla Tıp Fakülteleri mezunlarıdır.

Harp Okulu mezunlarının mecliste görece yüksek oranda yer alıyor görünmesi, askeri bir müdahale sonrası oluşturulmuş bir mecliste olağan sayılmalıdır. SBF mezunlarının oranının mecliste üçüncü sırayı almasının başlıca nedeni özel koşulların meclisinde devlet bürokrasisinin önemli yerlerinde bulunmuş kişilerin üye seçilmesi olmuştur. «Mülkiye» toplumda elit yetişmesinde yer olan bir kurum sayılmaktadır. Bu da özellikle bürokrasi kesimine yöneliktir.¹⁷ Bu özellikler tecrübelerinden yararlanılması düşüncesinin de ağırlık taşımasıyla, Temsilciler Meclisi'ne seçilmelerini sağlamış olmalıdır.

Tıp Fakültesi mezunlarının durumu da Hukuk Fakültesi mezunlarını düşündürmektedir. Onların da çevre ile ilişki kurmada elverişli pozisyonları olduğu kabul edilebilir. Nitekim, 11 temsilcileri arasında en yüksek orana sahip ikinci grup olmaları, bu görüşü desteklemektedir. Bu sıralananlar dışındaki diğer yüksek öğrenim kurumu mezunlarının belirgin bir çoğunluğu bulunmamaktadır. Öyle ki 276 kişilik Temsilciler Meclisi'nde, sıralanan Hukuk, Harp Ok., SBF ve Tıp Fakültesi mezunları dışındaki en kalabalık grup %4.7 ile Veteriner - Ziraat ya da Orman Fakülte ve Yüksek Okulu mezunlarıdır. Toplam sayıları 12'dir. Bunların yarısı da zaten 6 üyelik kontenjana sahip Tarım teşekkülleri temsilcileridir. 2 kişi de Odalar kanalıyla gelmişlerdir. Temsilciler Meclisinin meslek esasına dayanan seçim kanallarının doğal sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eğitim Enstitüsü ve Öğretmen Okulu mezunlarının oranı da %3.5 dir. Köy Enstitüsü mezunu 1 kişiyle birlikte Öğretmenler 10 kişi ile temsil edilmektedirler (%3.9). Aslında bu oran da daha çok korporatif sistemin getirdiği bir sonuç intibağını vermektedir. Eğer 6 kişilik kontenjanla Öğretmen Teşekkülleri temsil edilmemiş olsaydı, bu oran korunabilir miydi?

Yurt dışında Sosyal Bilimler ya da Edebiyat öğrenimi yapmış olanların diğer yüksek okul mezunları yanında ilginç bir oranı vardır (%3.1). Bu üyelerin temsilci seçtikleri kanallara göre dikkati çeken bir yoğunluğu da yoktur.

Temsilciler Meclisi Üyelerinin mezun oldukları okullara göre incelenmesine, paralel olarak, seçildikleri kanalları da göz önünde tutarak değerlendirdiğimizde üyelerin çoğunlukla kaçınılmaz olarak seçtikleri kanalların gereği ilgili bir yüksek öğrenim kurumundan mezun oldukları görülmektedir. Meslek kuruluşları temsilcilerinde belirleyici olan budur. İl Temsilcileri içinde Hukuk mezunları çok büyük bir yere sahiptir; fakat bunların bir kısmı meslekleri (avukat) ve siyasal pratikleri, dolayısıyla da ilişki düzeylerinin (çevrelerinin) yüksek olmasıyla temsilci seçilmişlerdir. Aynı şekilde diğer bir serbest meslek sahibi olarak doktorlar da benzer durumu yansıtmaktadırlar. Bu özellikler CHP temsilcileri için de geçerlidir. Bakanlar Kurulu üyelerine bakıldığında, dinamik bir «teknisyenler grubu» olmakla birlikte mezun oldukları okulların belirleyici bir etkisi olduğu görülmemektedir. CKMP temsilcileri de daha çok değişik ilişkiler düzeyi sonucu olarak mecliste yer almışlardır. Üniversite ve Yargı Organı temsilcileri mesleklerinin gereği olan yüksek öğrenim yapmışlardır. Belirgin olarak belli bir kurumdan mezun olmak gibi özellik taşımamaktadırlar.

Tüm bunlara bakarak üyelerin mezun oldukları yüksek öğrenim kurumları açısından anlamlı sonuçlara ulaşmak mümkün görülmemektedir. Belli bir yüksek öğrenim kurumundan mezun olmuş olmak ayırıcı bir özellik taşımamaktadır.

M E S L E K :

Temsilciler Meclisinde meslekler üç ana grupta toplanabilir: Kamu görevlerinden gelenler, serbest meslek mensupları ve iş çevrelerinden gelenler.

T A B L O : X I I I

TEMSİLCİLER MECLİSİ ÜYELERİNİN MESLEKLERİ

MESLEKLER	%
ÜST DÜZEY KAMU GÖREVLİSİ	21.7
ASKER	9.8
ÖĞRETİM ÜYESİ	15.2
ORTA KADEME MEMUR	1.4
İŞ ADAMI - TÜCCAR - SANAYİCİ	1.8
ÜST DÜZEY ÖZEL SEKTÖR YÖNETİCİSİ	1.1
BÜYÜK ÇİFTÇİ	1.4
HUKUKÇU - AVUKAT	22.5
DOKTOR - ECZACI	5.4
MÜHENDİS - MÜTEAHHİT	1.1
MALİ MÜŞAVİR	1.1
ESNAF	1.1
GAZETECİ	8.0
SENDİKACI	1.4
USTABAŞI - FORMEN	0.8
EV KADINI	0.5
DİĞER	1.4
T O P L A M	100

Bu gruptan gelen üyeler içinde en kalabalık olanı %22.5 ile avukat-hukukçulardır. Bu durum seçimle gelen meclislerdeki özelliğin benzeridir. 1950'den bu yana tüm meclislerde en kalabalık meslek grubu avukat-hukukçulardır.¹⁸ Avukat-Hukukçu grubundan sonra Temsilciler Meclisi'ndeki en yüksek temsil oranları üst düzey kamu görevlileri (%21.7), öğretim üyeleri (%15.2) ve askerlerdir (%9.8).

Bu durum çok ilginç bir görünüm vermektedir: Üç meslek grubunun toplamı mecliste %46.7'dir. Yalnız üst düzey kamu görevlileri ve askerlerin toplamı ise %31.5'dir. 1950'lere kadar, seçimle işbaşına gelen meclislerde asker-sivil bürokratlar hakim bulunuyordu.

Serbest meslek mensupları ancak % 20 civarında bir orana sahipken, çoğunluk asker-sivil bürokrat kökenlilerdeydi. Fakat 1954'de oranları %21'e düştü.¹⁹ Bu gelişme, meclislerin genel kompozisyonu olarak yerleşik hal aldı. Temsilciler Meclisi'nde ilginç olan, en yüksek

temsil oranına sahip iki kesimin, avukatlar (ve serbest meslek) ile asker - sivil kamu görevlileri oluşudur. Eğer öğretim üyesi, öğretmen ve orta kademe memurları kamu görevlileri, esnaf ve gazetecileri de serbest meslek mensupları içinde değerlendirirsek, Temsilcilerin %91.7'si, yani tamamına yakın olanı, diğer meclislerden değişik, bu ilginç kompozisyonu vermektedir. Bunların iki kesim olarak oranları mecliste, %52.6 ve %39.1 olarak en yüksekleridir.

İş çevrelerinden gelenlerin Temsilciler Meclisi'ndeki oranı ise çok düşüktür (%4.3). Genellikle %20 civarında temsil oranına sahip olan bu kesim,²⁰ Temsilciler Meclisi'nde diğer meclislere göre düşük oranda kalmıştır. Bunun başlıca nedeni, 1960 müdahalesi sonrası oluşturulan meclise hakim olan anlayış olmalıdır.

Korporatif esaslı olduğu için işçi ve sendikacılar da %2.2 gibi bir oranla temsil olanağı bulmuşlardır.

Üyelerin seçim kanallarına göre incelenmesiyle de bazı saptamalarda bulunulabilir. İl Temsilcilerinin yarısından fazlası serbest meslek mensubu, bunların da en kalabalığı avukat - hukukçulardır. Bu özellik, çevre ile olan ilişkilerin sıcaklığı ve siyasal tecrübenin sonucu olmaktadır.

T A B L O : X I V

İL TEMSİLCİLERİNİN MESLEK DAĞILIMI

MESLEKLER	%
ÜST DÜZEY KAMU GÖREVLİSİ	22.8
İŞ ADAMI - SANAYİCİ - TÜCCAR	2.7
HUKUKÇU - AVUKAT	41.3
DOKTOR - ECZACI	13.3
MÜHENDİS - MÜTEAHHİT	1.3
MALİ MÜŞAVİR	1.3
ÖĞRETMEN	4.0
ASKER	4.0
ÖĞRETİM ÜYESİ	4.0
GAZETECİ - YAZAR	1.3
T O P L A M	100.

Avukatların en kalabalık meslek grubu olmaları CHP ve CKMP temsilcileri için de geçerlidir.

T A B L O : X V .

CHP ve CKMP TEMSİLCİLERİNİN MESLEK DAĞILIMI

MESLEKLER	CHP (%)	CKMP (%)
ÜST DÜZEY KAMU GÖREVLİSİ	28.6	12.0
İŞADAMI-SANAYİCİ-TÜCCAR	—	4.0
HUKUKÇU - AVUKAT	20.4	32.0
DOKTOR - ECZACI	2.0	8.0
MÜHENDİS - MÜTEAHHİT	—	4.0
MALİ MÜŞAVİR	2.0	—
ÖĞRETMEN	2.0	4.0
ASKER	12.3	16.0
ÖĞRETİM ÜYESİ	14.4	8.0
EV KADINI	2.0	—
GAZETECİ - YAZAR	12.3	—
ORTA KADEME MEMUR	2.0	8.0
DİĞER	2.0	4.0
TOPLAM	100.	100.

Bu da serbest meslek mensubu olarak kişilerin aktif siyasal faaliyette bulunmalarının daha yaygın olduğu izlenimini vermektedir.

Temsilciler Meclisi'nin yapısı öğretmen, yargı, esnaf, basın, üniversite gibi meslek dilimlerinden seçilme olanağı verdiği için bu meslek mensupları zaten doğallıkla mecliste yer almıştır. Bu bakımdan mesleklerin dağılımı konusunda diğer meclislerle karşılaştırma yapılırken ihtiyatlı olunmalıdır. Buna ek olarak mecliste temsil olunan üniversite mensupları (ya da bilim adamları) oranının genel kurul içinde en yüksek üçüncü sırayı alması da ilginç görünmektedir. Örneğin, 1973'de tüm eğitimle ilgili meslek mensupları % 8 civarındayken,²¹ olağanüstü koşulların meclisinde yalnızca öğretim üyelerinin bu denli yüksek oranda temsil edilmeleri, o meclisin oluşmasına yol açan müdahaleyi yapan kesimin, «ülke sorunlarının çözümü» konusunda en yetkin kişilerin öğretim üyeleri olacağı şeklindeki inançları olsa gerekir. Nitekim üniversiteler temsilcileri dışında, MBK temsilcilerinin 4'ü, Bakanlar Kurulu üyelerinin de 8'i öğretim üyesidir.

T A B L O : X V I

TEMSİLCİLER MECLİSİ ÜYELERİNİN SİYASAL TECRÜBELERİ (%)

	TÜM MECLİS İÇİNDEKİ %	PARTİ TEMSİLCİLERİ İÇİNDEKİ %
Eski Milletvekilleri	30.4	
CHP İçinde Faaliyet	7.6	42.9
CKMP İçinde Faaliyet	3.6	40.0
Belediye Görevleri	1.8	

Temsilciler Meclisi içinde yer alan üyelerin geçmiş siyasal faaliyetleri ile ilgili bilgiler yetersizdir. Özellikle CHP ve CKMP'ne ait olanlar güvenilir görünmektedir. Bununla birlikte eski milletvekili olanlar bellidir. Buna göre Temsilciler Meclisi üyelerinin % 30.6'ı eskiden parlamenter olan kişilerdir. Bunların çoğu CHP kontenjanından üye seçilmişlerdir (%11.6). CHP temsilcileri içindeki oranları ise çok yüksektir (%38.1). İl Temsilcilerinin %37.3'ü de eski milletvekilidir. 18 kişi olan MBK temsilcilerinin 6, yani 1/3'de eskiden parlamentoya girmiş kişilerdir.

Önceden parlamenter deneyimi olanların böyle bir mecliste de görev almaları belli kadrolara gereksinme duyulan işlerde doğal karşılanabilir. Aslında 1960'lardan sonraki seçimle işbaşına gelen meclislerde parlamenter değişim oranı sürekli yükselme eğilimi göstermiş, hatta 1970'lerden sonra %60 değişim oranlarına ulaşmıştır.²²

Gerek İl Temsilcileri (bunların önemli bir kesimi serbest meslek sahibiy olup, CHP yerel teşkilatlarının yöneticileridir) gerekse CHP ve CKMP temsilcileri içinde siyasal parti tecrübesi olanlar önemli yer tutmaktadır. En azından 68 üye eski parlamenter olduğu gibi, partilerinin çeşitli mevkilerinde çalışan üyeler, her iki partide de eldeki rakamlara göre, en azından yarısına yakındır. Temsilciler Meclisi'ndeki bu durum göstermektedir ki, 1960 müdahalesinden sonra faaliyetini sürdürebilen ve çeşitli çalışmalara katılan CHP ve CKMP içinde, çeşitli parti yönetim kademelerinde olanlar, 1960 müdahalesinden sonraki ilk büyük siyasal forumda kendileri temsilci olmuşlardır. «Parti yöneticiliği zamanla alışkanlığa dayanan bir hak niteliğini alır»²³ yargısı, Temsilciler Meclisi'nde de geçerliliğini sürdürmüş görünmektedir.

Sonuçta şunu diyebiliriz ki belli siyasal pratik içinde bulunanların Temsilciler Meclisi'ne seçilmede bu özellikleri belirgin rol oynamıştır.

SONUÇ :

Temsilciler Meclisi üyelerinin çeşitli sosyo-ekonomik değişkenler açısından incelemesi sonucu karşımıza, kendisinden önceki ve sonraki, seçimle iş başına gelen meclislerle olan benzerlikleri ilginç şekillerde çıkmaktadır. Üyelerin yaş dağılımı, eğitim düzeyleri, mesleki dağılımları, coğrafi temsiliyet özellikleri çeşitli dönemlerin meclisleri ile yakınlık göstermektedir. Bununla birlikte elit kuramı bakımından değerlendirmelere girerek anlamlı sonuçlara ulaşabilmek pek olanaklı görünmüyor. Bunun başlıca nedeni seçimle iş başına gelen meclislerin temel öğeleri olan siyasal partilerin, bu mecliste yer almayış'arıdır. Bu nedenle siyasal ayrılıkların getirebileceği kutuplaşmalar ya da elitlerin bütünleşmesi konularında değerlendirmeler yapılamamaktadır. Bu nedenlerle de yazının içeriği, Temsilciler Meclisi'nin bir çözümlemesi olarak belirlenmiş bulunmaktadır.

EK.

**TEMSİLCİLER MECLİSİ ÜYELERİNİN SEÇİM KANALLARI ve
KONTENJANLAR**

	<u>TEMSİLCİ</u>	<u>%</u>
1. Devlet Bşk. Temsilcisi	10	3.6
2. MBK Temsilcisi	18	6.5
3. Bakanlar Kurulu Üy.	22	8.0
4. İl Temsilcileri	75	27.2
5. CHP Temsilcileri	49	17.8
6. CKMP Temsilcileri	25	9.1
7. Barolar Temsilcileri	6	2.2
8. Basın Temsilcileri	12	4.3
9. Eski Muharipler	2	0.7
10. Esnaf Teşekkülleri Tem.	4	1.4
11. Gençlik Temsilcisi	1	0.4
12. İşçi Sendikaları Tem.	6	2.2
13. Odalar Tem.	10	3.6
14. Öğretmen Teşekkülleri Tem.	6	2.2
15. Tarım Teş. Tem.	6	2.2
16. Üniversite Tem.	12	4.3
17. Yargı Organları Tem.	12	4.3
TOPLAM	276	100.

D İ P N O T L A R :

- 1 Kâzım Öztürk, **Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü 1920 - 1973**, (Ankara, 1973),
- 2 Frederick W. Frey, **The Turkish Political Elite** (Cambridge, 1965) ss. 393-4.
- 3 Ergun Özbudun, **İzmir'de Siyasal Parti Yöneticilerinin Sosyo - Ekonomik Nitelikleri** (Ankara, 1977), ss. 635-7.
Ayrıca, Frank Tachau, «Social Backgrounds of Turkish Parliamentarians», **Commoners, Climbers and Notables**, ed. C.A.O. Van Nieuwenhuijze (Leiden, 1977) ve Frederick W. Frey, **The Turkish Political Elite**, (Cambridge, 1965).
- 4 Özbudun, **İzmir'de Siyasal Parti Yöneticilerinin Sosyo - Ekonomik Nitelikleri**, s. 635.
- 5 Robert D. Putnam, **The Comparative Study of Political Elites**, (Englewood Cliffs, 1976), ss. 33-4.
- 6 Ibid., s. 34.
- 7 Ibid., s. 32.
- 8 Ibid., s. 32.
- 9 Tachau, «Social Backgrounds of Turkish Parliamentarians», s. 299.
- 10 Ibid., s. 300.
- 11 Ibid., s. 298.
- 12 Putnam, ss. 26-7.
- 13 Ibid., s. 27.
- 14 Frey, s. 176 zikreden Putnam, s. 27.
- 15 Frank Tachau, «Turkish Provincial Party Politics», (Leiden, 1973), s. 287. ve «Social Backgrounds of Turkish Parliamentarians», s. 299.
- 16 Özbudun, s. 638 ve Tachau, «Social Backgrounds of Turkish Parliamentarians», s. 299.
- 17 Joseph S. Szyliowicz, «Elite Recruitment in Turkey: The Role of Mülkiye», **World Politics**, XXIII (April 1971), 375.
- 18 Tachau, «Social Backgrounds of Turkish Parliamentarians», ss. 295-6.
- 19 Ibid., ss. 295 ve Frey, s. 194.
- 20 Ibid., ss. 295-6.
- 21 Ibid., s. 296.
- 22 Ibid., s. 301.
- 23 Ergun Özbudun, **Siyasal Partiler**, (Ankara 1974), s. 9.

KAYNAKLAR :

- Frey, Frederick W. **The Turkish Political Elite**. Cambridge, 1965.
- Öztürk, Kâzım. **Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü 1920 - 1973**. Ankara, 1973.
- Özbudun, Ergun. **Izmir'de Siyasal Parti Yöneticilerinin Sosyo - Ekonomik Nitelikleri**. Ankara, 1977.
- **Siyasal Partiler**. Ankara, 1974.
- Putnam, Robert D. **The Comparative Study of Political Elites**. Englewood Cliffs, 1976.
- Szyliowicz, Joseph S. «Elite Recruitment in Turkey: The Role of Mülkiye», **World Politics**, XXIII (April 1971), 371-398.
- Tachau, Frank. «Social Backgrounds of Turkish Parliamentarians», **Commoners, Climbers and Notables**, ed. C. A. O. Van Nieuwenhuijze Leiden, 1977.
- «Turkish Provincial Party Politics», **Social Change and Politics in Turkey: A Structural - Historical Analysis**, ed. Kemal Karpat. Leiden, 1973.